

Sterretje

*Voor Will
die mij haar verhaal heeft toevertrouwd*

Mariël le Roux

Sterretje

Het waargebeurde verhaal
van een meisje dat
de jappenkampen overleeft

vertaald door
Riet de Jong-Goossens

Uitgeverij Mozaïek, Zoetermeer

Vormgeving omslag: Geert de Koning

Vertaling: Riet de Jong-Goossens

Vormgeving binnenwerk: Gerard de Groot

Omslagbeeld: Nationaal Archief/Collectie Spaarnstad Photo/Cevirum

Oorspronkelijk verschenen bij Protea Boekhuis, Pretoria, Zuid-Afrika onder de titel *Wilhelmina: Kampkind op Java*

© 2007 Mariël le Roux en Protea Boekhuis, Pretoria, Zuid-Afrika

© 2011 Uitgeverij Mozaïek, Zoetermeer

ISBN 978 90 239 9390 2

NUR 342/320

Meer informatie over deze roman en andere uitgaven van Mozaïek vindt u op www.uitgeverijmozaiek.nl.

Alle rechten voorbehouden.

De najaarsdag is na mij opgestaan. Het koele ziltige zeebriesje wedijvert met de eerste zonnestralen hier aan de zuidpunt van Afrika. De zon wint. Een triomfantelijke doorbraak. Een idyllische dag. De natuur is buitengewoon gul met overvloedige schoonheid, verdrinkt mij in medelijden. Ik spartel.

Het is zondag. Langs de vloedlijn slenter ik de ochtend in. Het strandzand van Vishoek ombult mijn voeten, koesterend. Elke stap dwingt met ritmische precisie deze belende reactie uit de aarde. Mijn voeten worden gezalfd.

De opstandigheid diep in mij komt tot bedaren, maar de niet weg te werken leegte blijft. Ik heb Paul terug moeten geven aan de aarde. Paul die mij heeft aangemoedigd mijn herinneringen op te halen zodat ik vrede met mezelf kon sluiten, kon loskomen uit de tang van de oorlog. Paul, vader van mijn kinderen. Zijn tijd was gekomen, hij moest gaan, zijn leven was vruchtbaar geweest en duurde al langer dan hem was toegestaan. Nu loop ik alleen, mijn anker gelicht, mijn horizon versmald.

Ik ben weer gevangen tussen de berg en de zee. De berg heeft geen gebeimen, opent zich totaal voor de zon, de wind, de stormen, de wereld eromheen; uitdagende heerser, overweldigende beschermer. De zee verbergt zijn kostbaarheden onder een onvoorspelbare watermassa, slikt ze in, spuugt ze uit, uur na rusteloos uur. Ik meet de berg, dan de zee en ik ga in mijn beleving terug naar de tijd dat ik geen vrijheid kende, niet de vrijheid van keuze had om te vluchten. Toen het weerlicht vanaf de zee en het terugrollen van de waanzinnige stormen aan de kant van de berg mij gevangen bielden, binnen de ombeining van het kamp, binnen het spinrag van de angsten in mijn kinderhart, binnen het toen. Morgen bestond niet, alleen het overleven van het hier en nu. Toch heeft de aanslag van de stormen de angsten getemperd.

Het was in de bergen dat Paul mij heeft geleerd om voorbij de versperringen, voorbij de grenzen te kijken; daar heeft hij mij kennis bijgebracht van veldbloemen en op de berg levende dieren, van emotioneel overleven toen ik gevaarlijk slingerde tegen de steile hellingen van het mens-zijn. Daar hebben we samen geluisterd naar de symfonie van de stilte wanneer ik steigerde tijdens de herinneringen aan de oorlog.

De berg en de zee, Paul en ik.

Mijn verhaal begint in Oostzaan, een buitenwijk van Amsterdam, Nederland, vroeg in het jaar 1938.

De grijze miezerige regen van deze ochtend is nog niet opgehouden als de schoolbel luidt. Langzaam loop ik naar huis. Mijn regenjas en schoenen zijn nat als ik onze voordeur in de Neptunusstraat openduw.

‘Hallo, Ster,’ begroet mijn vader me zo opgewekt dat ik verbaasd blijf staan. Het is al lang geleden dat papa zo vrolijk was; mama, Fredy en ik zijn dat trouwens ook niet. Eigenlijk is niemand in Amsterdam de laatste tijd erg gelukkig.

’s Avonds als Fredy en ik in bed liggen, horen we papa en mama bij de eettafel altijd praten over te weinig geld en mensen die geen werk hebben en over ‘economische depressie’. Al kunnen Fredy en ik niet alles horen wat papa en mama in de woonkamer zeggen, toch horen we hen die twee woorden zo vaak gebruiken dat we ze kennen. Papa heeft op het moment ook geen baan, al werkte hij in de scheepsbouw. Bijna alles wat mama op ons bord schept, komt uit papa’s volkstuintje. Mama zegt dat we, al hadden we geld, toch niets zouden kunnen kopen omdat er bijna niets was in de winkels.

Gisteravond laat klonk het alsof papa kwaad was. Ze zaten bij de tafel te praten en mama snufte telkens. Ik dacht dat ze hilde. Het was een hele tijd doodstil in huis en toen sloeg papa opeens met de vuist op tafel. ‘Deze ellendige toestand zal ons nog wurgen,’ zei hij keihard. Ik schrok zo erg dat ik uit bed sprong. Fredy sliep al en had de klap niet gehoord.

Piet, de zoon van onze buurman, heeft een keer een kikker gewurgd. Ik heb het zelf gezien.

Een heel stel kinderen uit onze buurt speelde op een zaterdagochtend bij het kanaal toen een kikker vlak voor Piets voeten langs het water in wipte. Hij schrok zich bijna dood en maakte een luchtsprong. Toen we allemaal moesten lachen,

werd hij kwaad. Hij wist het glibberige beestje moeiteloos te vangen en kneep, kneep hem zo hard in zijn hand dat de ogen van het kikkertje uitpuilden en het met zijn dunne beentjes spartelde. We smeekten hem het niet te doen, maar hij wilde het niet neerzetten. Piet is veel groter en sterker dan wie dan ook van ons en niemand kon iets tegen hem beginnen. Ik was helemaal verlamd. Ik stond daar maar te kijken en te kijken. Na een hele tijd werd het beestje slap. Toen Piet zijn hand opendeed, was de kikker stil en plat. 'Zo, ik heb dat kleine mormel lekker gewurgd,' zei hij hard lachend. Waarna hij de kikker liet vallen.

Papa lag gisteravond al te snurken toen ik nog altijd op de rand van mijn bed zat. Ik kon de slappe beentjes van de kikker niet uit mijn gedachten krijgen. Waarom is papa nu zo opgewekt?

Ik blijf doodstil staan met de deurklink in mijn hand. 'Kom binnen, kind, en doe de deur dicht,' zegt mama met een glimlach op haar gezicht.

'Ik heb goed nieuws,' zegt papa als ik binnen ben. 'Ik ga schepen bouwen in Roemenië en jullie gaan allemaal met mij mee; we gaan daar wonen!'

Mama lacht en maakt een rondedansje met mij om de tafel. Ze moppert niet eens over de natte sporen op de vloer.

Ik weet niet wat ik moet zeggen. 'Ik kom zo terug!' schreeuw ik over mijn schouder en ik ren de voordeur weer uit.

Buiten begin ik zo hard mogelijk te hollen. Ik spring met lange gestrekte benen over het gladde, stenige pad tot ik het laatste huis in onze straat achter me heb gelaten.

'We gaan verhuizen!' schreeuw ik. 'Papa heeft werk, we krijgen weer geld om lekker eten en een heleboel andere dingen te kopen!' Ik weet niet waarom de tranen over mijn wangen stromen.

Bij het kanaal staat een grote boomstronk. Die is nat bovenop en ik vouw mijn regenjas onder me voor ik ga zitten. Als ons huisje me te klein wordt, kom ik altijd hier. De regen die

over mijn gezicht en mijn schouders loopt, vormt een vijvertje op mijn schoot tussen de plooien van mijn regenjas.

Ik weet zeker dat we terug zullen komen zo gauw er weer werk is voor papa en er weer van alles in de winkels te koop is, zodat mama inkopen kan doen. Zo gauw we hier niet meer gewurgd worden.

Het is begin mei van het jaar 1938 en ik ben bijna tien jaar oud.

Als ik opsta van de boomstronk, valt al het water van mijn schoot recht in mijn schoenen. Mijn voeten sjoep-sjoepen op de maat van mijn liedje als ik naar huis loop.

Ik hou van Holland,
landje aan de Zuiderzee.
Een stukje Holland
draag ik in mijn hart steeds mee.
Daar waar de molens draaien
in hun volle kracht,
en waar de bollen bloeien
in hun schoonste pracht.
Ik hou van Holland,
met je bossen en je hei,
je blonde duinen
in een bonte rij.
Op heel deez' grote aard,
al ben 'k van huis en haard,
is 't kleine Holland
mij het meeste waard.

Thuis zitten papa, mama en Fredy rond de tafel. Mama heeft koffie gezet en ze wachten op mij. Ik kon papa en mama buiten al horen lachen. Midden op tafel staat een bord boordevol beschuiten die we eigenlijk alleen op zondagen en speciale feestdagen krijgen. Wanneer ik alleen bij opa en oma Van Halewijn in Delft ga logeren, krijg ik elke ochtend zo'n be-

schuif met een eerste kopje koffie op bed. 'Een verwennerijtje voor mijn kleindochter,' zegt oma altijd terwijl ze de gordijnen een stukje openschuift zodat het daglicht binnen kan komen.

'Hang je regenjas op en trek gauw droge schoenen aan, Willy,' zegt mama opgewekt, 'en kom bij ons zitten.'

'Opschieten, man,' zegt Fredy kwaad, 'wat ben je toch een teutebel.'

'We gaan met acht Nederlandse scheepsbouwers werken voor een Duitse maatschappij in Galatz in Roemenië,' vertelt papa als ik ben gaan zitten. 'We gaan onderzeeërs bouwen voor de Roemeense regering.'

Mama schenkt koffie in. 'Het is een speciale dag vandaag,' zegt ze als ze de beschuit rond laat gaan.

'De andere mannen en ik gaan vooruit. We zullen vast een huis huren en ik zal wat meubels kopen zodat jullie tenminste allemaal een bed hebben als jullie bij mij aankomen,' zegt papa, 'maar ik beloof jullie dat ik alleen het nodigste aanschaf. Het is veel leuker om de andere inkopen met jullie samen te doen.'

'Hoe gaan we daar naartoe?' vraagt Fredy.

'Jullie reizen met de trein tot daar, maar jullie moeten wachten tot het nieuwe broertje of zusje is geboren,' legt papa uit.

'Hoe lang duurt dat nog?' vraagt Fredy ongeduldig.

'Niet meer zo lang,' zegt mama en streelt haar dikke buik.

Papa en de andere mannen vertrekken de week daarop. We gaan samen met mama naar het station om ze uit te zwaaien.

'Jij moet goed op mama, Fredy en de nieuwe baby passen, Ster,' zegt papa als hij mij stevig tegen zich aan trekt, 'jij bent mijn grote dochter.'

Ik heb een brok in mijn keel waardoor ik alsmaar moet slikken. Als ik de tranen op mama's wangen zie, moet ik ook huilen. 'Huilebalk,' zegt Fredy achter haar hand.

Alle andere vrouwen en kinderen van de scheepswerkers die samen met papa naar Roemenië zijn vertrokken, zijn al weg als eindelijk op 4 juni 1938 ons nieuwe zusje wordt geboren. Als de kraamverpleegster Fredy en mij komt halen om naar de baby te kijken, wil Fredy niet mee naar mama's kamer. Ze doet de gangkast open, schuift een stoel bij en pakt een koffer van de bovenste plank.

‘Wat doe jij nou?’ vraag ik boos.

‘Niks,’ zegt ze. Ik laat haar daar achter.

Het baby'tje ligt stevig ingepakt in mama's arm in het ouderlijk bed als ik op mijn tenen de kamer binnenkom. Ik zie niet meer dan een klein roze rimpelig gezichtje.

‘Zeg eens dag tegen Tineke,’ zegt mama. Mijn moeders wangen zijn nat en haar ogen rood.

‘Wie gaat het papa vertellen?’ vraag ik

Er stromen nog meer tranen over haar gezicht. ‘We zullen hem een boodschap sturen,’ fluistert ze.

Ik ga op de rand van het bed zitten. ‘Was ik ook zo klein?’ vraag ik zachtjes. Ik ben bang dat ik mijn nieuwe zusje wakker maak.

Voor mama kan antwoorden stapt Fredy de kamer binnen. Met de koffer die ze uit de gangkast heeft gehaald in de hand en haar winterjas over haar arm. Kleren puilen aan alle kanten uit de koffer.

‘Wat heb je daar, Fredy?’ vraagt mama.

‘Ik heb vast gepakt,’ antwoordt ze. ‘Hoe laat vertrekt de trein die naar papa gaat?’

Mama moet hartelijk om haar lachen. ‘Nu ben je toch echt te haastig,’ zegt ze, ‘ons zusje moet eerst een beetje groter worden.’

‘Dan kun je maar beter opstaan en eten voor haar klaar gaan maken,’ zegt Fredy ontevreden.

Oma Van Halewijn arriveert de volgende dag met de trein uit Delft om mama te komen helpen met de nieuwe baby. Ze organiseert een feestelijke middag voor al mama's vriendin-

nen die op kraambezoek willen komen om haar te feliciteren met de nieuwe baby.

‘Kom, jullie tweetjes kunnen mij wel een handje helpen,’ vraagt ze ons op de ochtend van het feestje.

‘Mag ik alsjeblieft de beschuit met muisjes klaarmaken?’ vraag ik. ‘Ja, ik heb roze muisjes meegebracht,’ zegt oma als ze het pak beschuit van het schap pakt. Eerst besmeer ik de beschuit met boter en dan strooi ik er muisjes op. De roze gesuikerde bolletjes zijn erg mooi.

Fredy is een beetje nijdig, want zij moet de servetten vouwen. ‘Jij bent oma’s lievelingetje,’ fluistert ze als oma een tijdje weg is uit de keuken. Ik doe alsof ik het niet hoor.

Het is een heerlijke middag met al die vrouwen die naar Tineke komen kijken, en Fredy en ik mogen de cadeautjes uitpakken die ze hebben meegebracht.

Ik vind het jammer dat oma na twee weken weer met de trein naar Delft vertrekt.

Dan begint mama zich voor te bereiden op onze reis naar Roemenië, maar erg snel gaat het niet. Tineke is een zoete baby en huilt alleen als ze honger heeft, maar ik vind dat ze erg klein blijft. Er zijn duizend dingen die mama moet doen. Behalve de baby die nog elke nacht een paar keer wakker wordt en gevoed moet worden, moet zij alle spullen die in ons huis staan inpakken en voor opslag zorgen voor onze meubels. Elke avond zit ze met een pak papieren aan de eettafel. Ze leest en leest maar en schrijft af en toe iets op. ‘Dit zijn onze reisdocumenten,’ zegt ze als ik haar vraag waar ze zo’n moeite mee heeft. Ik heb het idee dat ze er nooit mee klaar zal komen.

Het is al koud als ik eind oktober tien jaar word. Papa stuurt me een verjaardagskaart die hij zelf heeft gemaakt. Onderaan heeft hij geschreven:

In Roemenië kun je alleen Duitse en Franse kaarten kopen, daarom heb ik deze speciaal voor jou gemaakt zodat je hem zelf kunt lezen. Je bent slim en je zult de andere talen heel snel leren, Ster.

Ik kan niet meer wachten.

Als we de ochtend van mijn verjaardag opstaan, sneeuwt het. Het is winter.

‘We zullen niet voor volgend jaar kunnen vertrekken, kinderen,’ zegt mama als Fredy en ik aan het ontbijt zitten. ‘Het is te koud om met zo’n kleine baby met de trein te reizen. Maar ik heb goed nieuws: papa laat weten dat hij in december naar huis komt.’

Papa ziet Tineke voor het eerst als ze zes maanden oud is. Het is heerlijk om hem weer thuis te hebben. Hij vertelt mij verhalen over zijn werk in Roemenië en over het huis dat hij heeft gehuurd en waar hij al in woont. Hij helpt mama met de voorbereidingen voor de reis, want die zijn nog steeds niet klaar.

Als papa’s vakantie voorbij is, moet hij weer alleen terug naar Galatz, maar hij belooft ons dat het nu niet lang meer zal duren voor we bij hem gaan wonen. Ik geloof hem. Hij doet altijd wat hij belooft.

Eigenlijk heet ik Wilhelmina Frederika van Halewijn, want ik ben naar mijn beide Nederlandse oma’s vernoemd. ’s Avonds als de sneeuw wit op en om ons huis ligt, de kleintjes al naar bed zijn en alleen mama en ik bij de eettafel zitten sinds papa weer vertrokken is, vertelt ze me verhalen over de familie. En het verhaal over mijn geboorte is mijn lievelingsverhaal.

‘Ik was zo geschrokken van jouw komst dat ik daar en toen een besluit heb genomen. “Zo is het genoeg, ik wil geen enkel kind meer,” zei ik tegen papa toen hij jou voor het eerst vast-

hield. Toen riep ik oma Van Dorsten en oma Van Halewijn ook in de kamer. "Hier hebben jullie samen een kleindochter. Ik heb genoeg van kinderen krijgen. Dit is het eind van het liedje," zei ik. Maar het hielp allemaal niets, mijn kind, want Fredy wachtte niet tot ze werd uitgenodigd, ze verscheen al in 1934, op de twaalfde maart. De oma-namen waren toen op. Het enige wat we konden doen was haar een van jouw namen geven. Daarom heet zij ook Frederika. Tineke is vernoemd naar mijn zuster, je tante Tieny. Zij was een grote verrassing, want we dachten al dat de ooeivaar was vergeten waar we woonden.'

Ik ben vroeg in de ochtend, op vrijdag 26 oktober 1928, geboren in ons huurhuis in de Neptunusstraat in Oostzaan. De buurt waarin we wonen, wordt Tuindorp-Oostzaan genoemd en van Oostzaan tot hartje Amsterdam is het maar een half uur met de bus.

Op vrijdag maken de vrouwen hun huis schoon en schrobben de stoep. Mama doet dat ook. Omdat ons huis het eerste is van een rij in een blok, zijn de waslijnen van de buurvrouwen aan onze buitenmuren vastgemaakt. De vrouwen hangen op de poetsdag hun matten over de lijnen en kloppen ze met een harde mattenklopper. Ze slaan en slaan tot er geen stof meer uit komt. 'En tijdens dat gedaver van de mattenkloppers heb jij het eerste levenslicht aanschouwd; tussen een moeder met vreselijke hoofdpijn en een vader flauwgevallen op de vloer,' voegde oma Van Halewijn eraan toe toen ik mama zo ver had gekregen dat ze mijn geboorteverhaal weer vertelde. Het was op een avond in de tijd dat oma bij ons logeerde nadat Tineke was geboren.

Mama noemt mij Willy en papa noemt mij Ster. 'Toen ik de eerste keer naar jouw gezichtje keek, waren je wangen zo rood als twee sterappels,' zegt hij altijd.

Mijn moeder heet Margje. Ze heeft vijf broers en vijf zussen. Ze is de middelste van elf kinderen. Opa Roelof en oma Frederika van Dorsten wonen ver van ons vandaan in Leeuwarden. Ze komen maar één keer per jaar logeren. Wij

gaan nooit naar de kerk, maar als opa en oma Van Dorsten bij ons zijn, moet ik elke zondag samen met hen naar de Christelijke Gereformeerde Kerk. Oma heeft altijd pepermunten in haar handtas, en als de dienst lang duurt, geeft ze mij er een om op te sabbelen. Opa trekt zijn schipperskleren aan voor de dienst: een zwarte broek, een hemd, een jasje en een schipperspet die hij bij de kerkdeur afzet. Zo gauw we zitten, trekt opa de pet over een van zijn knieën. Terwijl de dominee aan het preken is, zit opa telkens te schuiven op zijn plek, pakt de pet en trekt hem weer over de andere knie. Na de dienst gaat hij bij de kerkdeur staan tot de dominee naar buiten komt; dan vertelt hij hem precies hoe hij over de preek denkt. Het is nooit goed of het deugt niet.

Papa's volledige namen zijn Pieter Abraham Christoffel en hij is de oudste van tien kinderen. Hij heeft vijf broers en vier zussen.

Opa Pieter Abraham en oma Wilhelmina van Halewijn wonen in Delft. Zij gaan niet naar de kerk. Ik ga soms in mijn eentje met de trein naar hen toe en blijf dan logeren. Dat is heerlijk, want hun huis is altijd vol mensen die lachen en praten. Daar vind ik het heel gezellig.

Vroeg in de lente van 1939 kunnen we eindelijk bij papa gaan wonen. Ik heb er geen moeite mee afscheid te nemen van Nederland, van mijn vriendjes en familie. Papa zei dat hij een contract heeft voor twee jaar en er is al een groot deel van het eerste jaar voorbij. We zullen elkaar allemaal weer gauw zien.

Mama heeft het huis leeggemaakt, de meubels zijn opgeslagen en onze kleren zitten in de koffers. Als we naar het station gaan, ligt Tineke in een mandje dat speciaal voor de reis is gemaakt.

Mijn maag trekt in een knoop als de wielen van de trein over ons platte waterlandje rollen. Het is onze eerste lange